

наукових досліджень в юридичній науці. Встановлено особливості теоретико-методологічних засад правоутворення як предмета наукового пізнання та проведено їх аналітичну розробку. Доведено, що теоретико-методологічні засади правоутворення, які становлять предмет наших наукових розробок, відображають окрему сторону досліджуваного явища правоутворення. Вони поєднують у собі питання теоретико-правового аспекту як явища правової реальності та питання методологічного плану, що характеризує правоутворення як явище, що може бути досліджене, засновуючись на виокремленому методологічному інструментарії, потребує свого наукового пізнання, а також визначає специфіку методологічних підходів і методів дослідження, які можуть бути застосовані для його всебічного наукового пізнання.

*Ключові слова:* правоутворення, правотворчість, теоретико-методологічні засади правоутворення, предмет наукового пізнання, аналітичне дослідження.

**Didych T. Theoretical and methodological foundations of law-formation as a subject of scientific knowledge: analytical dimension**

The work reveals the relevance of scientific knowledge of theoretical and methodological foundations of law-formation as a subject of scientific knowledge. The scientific views of scientists concerning the methodological foundations of scientific research in legal science are generalized. The peculiarities of theoretical and methodological foundations of law-formation as a subject of scientific knowledge and their analytical development were established.

The state of scientific cognition of law-formation is characterized and summarized as a set of views of thinkers, philosophers, statesmen and lawyers. It is defined from the different points of view: world-view, historical-sociological and scientific legal perception, which allowed determining the prospects of scientific research of theoretical and methodological foundations of law-formation.

The analysis of the types of legal cognition allowed to establish their methodological potential, to define the advantages for further research of law-formations an independent legal phenomenon, and also to substantiate the perspective of using the integrated approach to this kind of research. The advantages of the communicative-institutional approach to the study of theoretical and methodological foundations of law-formation are determined in its ability to provide an interdisciplinary strategy for understanding of them through the prism of idea of sociological type of legal cognition.

It is proved that the theoretical and methodological foundations of law formation, which form the subject of our scientific developments, reflect the separate side of the investigated phenomenon of law-formation. They combine the issues of the theoretical-legal plan as a phenomenon of legal reality and the question of a methodological plan that characterizes law-formation as a phenomenon that can be investigated, based on a distinct methodological toolkit, needs its scientific knowledge, as well as specifies the specific methodological approaches and methods of research, which can be applied to his comprehensive scientific knowledge.

It was emphasized that the formation of methodological tools for the study of theoretical and methodological principles of law-formation is complicated by the specified features of the very formation of law as a social legal phenomenon, an element of the conceptual-categorical apparatus of legal science and the subject of scientific cognition.

*Key words:* law-formation, law-making, theoretical and methodological foundations of law-formation, subject of scientific knowledge, analytical research.

УДК 342.12

*Сергій Іванович Іщук,*

*доцент кафедри теорії та історії держави і права  
Національного університету «Острозька академія»,  
кандидат юридичних наук*

**ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ:  
СУЧАСНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ**

**Постановка проблеми.** Становлення і розвиток демократичної, правової та соціальної держави можливі лише за умови сприяння з боку розвиненого суспільства та його інститутів. Така теза не викликає заперечень, однак потребує реального змістовного наповнення, зокрема в частині розуміння категорії «громадянське суспільство» та його основних політико-правових параметрів. Ідеали громадянського суспільства стали загальновизнаним орієнтиром розвитку сучасних цивілізацій, оскільки більшість розвинених держав світу засвідчують своє прихильне ставлення до громадянського суспільства та забезпечують розмаїття умов для його становлення і розвитку. Водночас правовий вимір громадянського суспільства потребує чітких концептуальних підходів до розуміння суті та необхідних умов розвитку такого явища.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Численні наукові публікації про громадянське суспільство й інтерес наукової спільноти до питань формування та розвитку інститутів громадянського суспільства викликані передусім політичними й економічними процесами, що відбуваються у ХХІ ст. Цей феномен змушує ще раз звернути увагу на проблему визначення суті грома-

дянського суспільства, оскільки лише пошук компромісу між приватним і публічним, свободою та владою дає змогу таким суспільним утворенням, як держава та громадянське суспільство, бути найбільш ефективними.

Загалом питання правового забезпечення розвитку громадянського суспільства досліджували багато вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема: Дж. Кін, Дж. Коен, Е. Арато, Дж. Александер, М. Ховард, Ф. Гаск, В. Корнієнко, А. Колодій, О. Лотюк, П. Любченко, О. Петришин, О. Скрипнюк, О. Чувардинський. Однак питання забезпечення базових засад громадянського суспільства у процесі модернізації Конституції України потребує подальшого наукового обґрунтування та обговорення.

**Мета статті.** Особливістю наукової праці є те, що автор зробив спробу проаналізувати основні концептуальні підходи та проблеми, які існують у сучасних наукових поглядах щодо питання змісту категорії «громадянське суспільство».

**Основні результати дослідження.** Визначаючи методологічні підходи до аналізу проблеми громадянського суспільства у працях «Демократія і громадянське суспільство» і «Громадянське суспільство та держава», Дж. Кін окреслює власне бачення терміна «громадянське суспільство». У концепції дослідника громадянське суспільство – це ідеально-типова категорія, що одночасно позначає та передбачає складний і динамічний ансамбль недержавних інститутів, які охороняються законом та для яких характерна тенденція до ненасильства, самоорганізації і саморефлексивності; такі інститути постійно перебувають у взаємозв'язках одне з одним та інститутами державної влади; при цьому останні «оформляють», обмежують і роблять можливою діяльність недержавних інститутів [1, с. 18]. Аналізуючи понятійні аспекти категорії «громадянське суспільство», Дж. Кін вказує, що таке поняття одночасно є корисним як для критичного аналізу деспотизму та мобілізації політичних сил для боротьби з ним, так і для ситуації, коли доводиться приймати конструктивні рішення і вживати заходи щодо організації сучасних демократичних інститутів [1, с. 19].

Не менш відомі дослідники громадянського суспільства Дж. Коен та Е. Арато також перед викладом власної концепції громадянського суспільства надають пояснення щодо змісту, який у нього вкладають. Під терміном «громадянське суспільство» дослідники розглядають сферу соціальної інтеракції між економікою та державою, що складається передусім зі сфер найбільш близького спілкування (зокрема, сім'ї), добровільних об'єднань, соціальних рухів та різноманітних форм публічної комунікації. Відстоюючи ідею актуальності категорії громадянського суспільства для сучасних суспільств, Дж. Коен та Е. Арато вказують на такі його риси, як самомобілізація та самоконструювання; громадянське суспільство формується та розвивається завдяки законам, суб'єктивним правам, що стабілізують соціальну диференціацію. При цьому такі риси громадянського суспільства, як незалежна діяльність (самотворення) та інституційна структура в довгостроковій перспективі, є неодмінними умовами розвитку громадянського суспільства [2, с. 7].

При визначенні концептуальних засад власного дослідження, Дж. Коен та Е. Арато здійснюють чіткий розподіл між громадянським суспільством і суміжними категоріями – економічним та політичним суспільствами. Як політичне суспільство (сфера діяльності партій, політичних організацій та органів публічної політики), так й економічне суспільство (що складається із організацій, зайнятих у процесі виробництва та розподілу матеріальних благ) виникають на основі громадянського суспільства, їх об'єднує низка спільних організаційних і комунікативних форм, вони інституціоналізуються на основі політичних й економічних прав, що стоять на сторожі громадянського суспільства. Водночас політичне та економічне суспільство не можуть дозволити собі поставити стратегічні та інструментальні критерії в залежність від характерних для громадянського суспільства типів нормативної інтеграції та відкритої комунікації. Беручи до уваги саме такі мотиви, дослідники наполягають на посередницькій ролі політичного суспільства між громадянським суспільством і державою, а економічного – як посередника між громадянським суспільством та ринковим устроєм. Окремим досягненням вказаних авторів у теорії громадянського суспільства є візія категорії «громадянське суспільство», Дж. Коен та Е. Арато модифікували його зміст і запропонували два підходи до розгляду. Вони пропонують розглядати громадянське суспільство як

інститут (зрілу, інституціоналізовану форму) і як рух (початкові стадії зародження, відродження, становлення) [2, с. 8].

Відомий польський соціолог, дослідник громадянського суспільства Е. Внук-Липинський, визначаючи цю категорію, зазначає, що громадянським суспільством є сукупність недержавних інститутів, організацій та об'єднань, що діють у публічній сфері. Структури громадянського суспільства, порівняно з іншими структурними утвореннями, є автономними від держави, створені в результаті ініціативи «знизу», а також характеризуються добровільною участю їхніх членів. Аналізуючи суспільну структуру, автор вказує, що громадянське суспільство займає соціальний простір між рівнями держави та домогосподарств [3, с. 188]. При цьому Е. Внук-Липинський визначає низку передумов для розвитку громадянського суспільства, які по суті впливають на визначення змісту такої категорії. Серед них: 1) наявність публічного простору, який допускає вільну інституціоналізацію суспільних сил; 2) суспільна (публічна) комунікація, яка не контролюється державою; 3) наявність ринкової економіки та захист права власності [3, с. 192–193].

На інтегративний підхід у розумінні категорії «громадянське суспільство» можливо натрапити у концепції іншого відомого дослідника громадянського суспільства Дж. Александера. У своїй праці «Громадянська сфера» мислитель інтерпретує категорію «громадянське суспільство» як форму соціальної та культурної організації, що поєднує в собі одночасно індивідуалізм і колективізм, як сферу солідарності індивідів та їх асоціацій, котру підтримують громадська думка, культурні коди, ЗМІ, організації та асоціації, а також специфічні практики громадянськості, критики та взаємної поваги [4, с. 551]. Очевидно, що такий підхід до розуміння терміна «громадянське суспільство» став спробою поєднати два різних підходи до розуміння суті громадянського суспільства – колективізм та індивідуалізм, при цьому автор чітко вказує на самостійність громадянської сфери, відмінність громадянського суспільства від держави, та не визнає повної незалежності громадянського суспільства.

Цікава інтерпретація сутності категорії «громадянське суспільство» подана М. Ховардом у праці «Слабкість громадянського суспільства у посткомуністичній Європі», яка присвячена насамперед соціологічним аспектам (тенденціям) розвитку громадянського суспільства. Автор підтримує позицію про те, що громадянське суспільство – це незалежні та захищені конституційно громадські організації, групи та асоціації, які добровільно утворені звичайними громадянами [5, с. 51]. Водночас заслуговує на увагу позиція автора з приводу пояснення відмінності громадянської, політичної та економічної сфер суспільства. Як зазначає М. Ховард, концептуального громадянське суспільство – це сфера самоорганізації населення за соціальними груповими інтересами, а емпірично громадянське суспільство відрізняється від економічної та політичної сфер масовою базою та слабкою структуризацією. За наявності розвинутого громадянського суспільства його члени можуть досягати результату, діючи через організації, що створюються знизу відповідно до принципів прямої демократії [5, с. 51]. Тобто на відміну від двох інших сфер, громадянське суспільство є сферою дії простих людей, які об'єднуються у групи чи асоціації для вираження своїх інтересів, захисту чи реалізації щоденних потреб. Зі свого боку економічні чи політичні сектори суспільства складаються насамперед із акторів чи інститутів, а реальні вигодонабувачі таких процесів узагалі можуть не брати участі безпосередньо у цих сферах.

Визначаючи особливі акценти власного порівняльного та емпіричного дослідження особливостей розвитку громадянського суспільства в посткомуністичних країнах, М. Ховард звертає увагу на те, що поняття «громадянське суспільство» може по-різному сприйматися та оцінюватися у різних країнах і культурах: громадянське суспільство має історично обумовлений, етноцентричний західний зміст, що не зовсім владно передається незахідній частині світу [5, с. 63]. Саме беручи до уваги такі обставини, вивчення громадянського суспільства потребує особливої уваги до практики неформальних міжособистісних відносин, вивчення цінностей і вірувань у повсякденній практиці [5, с. 64]. Таким чином, вивчення громадянського суспільства потребує також аналізу соціальної практики, яка може існувати в окремих суспільствах та замінювати класичний західний тип участі у формальних організаціях. Водночас автор критикує ідеї розширеного тлумачення терміна «громадянське суспільство», яке включає в себе усі форми соціальної організації та суспільної практики.

При цьому, пропонуючи розглядати громадянське суспільство саме в інституційному аспекті, М. Ховард вказує на важливу особливість громадянського суспільства як ознаки демократичного устрою: зміст громадянського суспільства полягає не в кількості та формах його інститутів, а в їх значенні та змісті діяльності, що викликана участю звичайних громадян [5, с. 67].

Цікаві погляди на розуміння ідеї громадянського суспільства були виловлені А. Селігманом у соціологічному есе «Ідея громадянського суспільства». Як зазначає автор у вступі, метою дослідження є аналіз тих ідейних положень, що є найважливішими у первинному розумінні ідеї громадянського суспільства та з'ясування необхідної основи, на яку повинно опиратися будь-яке використання ідеї громадянського суспільства [6, с. 12]. В основу власних роздумів про сутність категорії громадянського суспільства мислитель закладає діалектику і напруженість між суспільним та приватним як конститутивний принцип такої сфери. Як зазначає А. Селігман, розуміння суспільного є визначальним для громадянського суспільства, при цьому не менш важливим є й існування приватного. Саме для існування вільного і рівноправного громадянського населення, яке складається з автономних і діяльних індивідумів, приватних суб'єктів, і робить взагалі можливим існування громадянського суспільства. Для громадянського суспільства, на думку автора, найістотнішою є та сфера, де конкретна особистість, цей приватний індивідум із його суб'єктивними бажаннями, вигадками і фізичними потребами шукає досягнення своєї «егоїстичної» мети [6, с. 13]. Таким чином, суспільний простір взаємодії в громадянському суспільстві є суспільним місцем лише настільки, наскільки саме тут визначаються ті суспільні діячі, що входять до його складу як приватні особи.

Аналізуючи різні підходи, які формують концепцію громадянського суспільства у східноєвропейських та західних суспільствах, А. Селігман виокремлює три варіанти використання такої ідеї. По-перше, пряме і конкретне політичне використання ідеї громадянського суспільства як гасла різноманітних рухів і партій, а також і те, що на Заході індивідуальні мислителі можуть використовувати його для деякої критики урядової політики. По-друге, інше використання терміна застосовується фахівцями суспільних наук як аналітична концепція, тобто квазінауковий термін для опису (пояснення) деяких форм соціальних явищ і соціальної організації на макрорівні або навіть, можливо, як імовірну умову зв'язку мікро- і макрорівнів соціального аналізу. У межах такого підходу громадянське суспільство в сучасній його концепції може використовуватися для опису деяких форм соціальної організації, які колись були пов'язані з ідеями демократії і громадянства. Третє використання передбачає розуміння ідеї громадянського суспільства як філософської нормативної концепції, що розглядає його як етичний ідеал і бачення соціального порядку, надаючи нам бачення оптимального життя [6, с. 214–215].

У межах другого підходу до сприйняття категорії «громадянське суспільство» – як суспільної концепції – А. Селігман виокремлює два типи використання цього терміна. Перший відповідає інституційному або організаційному рівню на зразок політичної соціології, а другий бачить його явищем у сфері цінностей та вірувань [6, с. 217]. Ідея громадянського суспільства як вияв типу інституційного устрою тісно пов'язана з існуючими ідеями про демократію та громадянство, саме тому, при визначенні сутнісних ознак громадянського суспільства, А. Селігман доречно наводить ознаки демократичних держав, зокрема: свобода утворювати і приєднуватися до різних організацій, свобода вислову, право голосувати, право на обрання на державну посаду, право на політичну конкуренцію, вільна преса, вільні і справедливі вибори, інституції для створення урядової політики, що залежить від голосів, та інші вияви переваги. При розгляді громадянського суспільства в контексті зі сферою цінностей та вірувань, А. Селігман ідентифікує його з деяким більш-менш універсальним засобом орієнтації з боку соціальних діячів із визначенням громадянства з точки зору універсальних, дуже узагальнених моральних зобов'язань [6, с. 218]. Водночас проблема з цим розумінням громадянського суспільства полягає у тому, що воно ігнорує саме питання ліберально-індивідуалістичної ідеології, тобто яким чином затвердити почуття співтовариства між соціальними діячами, якщо вони розглядаються з погляду автономних індивідумів.

Цікавими та актуальними у межах цього дослідження є також ідеї українських представників політико-правової думки щодо змісту поняття «громадянське суспільство». До прикладу, авторитетний український учений-конституціоналіст О. Скрипнюк формує власне бачення змісту

категорії громадянське суспільство саме як предмета конституційно-правових досліджень. По-перше, автор вважає, що громадянське суспільство не можна ототожнювати з приватними інтересами і приватноправовими відносинами, оскільки сучасне громадянське суспільство в Україні не є «втечею від держави». Таке суспільство відображає інтереси насамперед носіїв публічної влади – народу, територіальних громад, політичних партій, трудових колективів, громадян тощо. По-друге, на думку О. Скрипнюка, діяльність громадянського суспільства нині не обмежується соціальною та духовною сферою суспільного життя, а предметом діяльності громадянського суспільства в Україні є усі без винятку сфери конституційного ладу країни, тобто усі сфери державного та суспільного життя в ній. По-третє, дослідник дотримується ідеї, що громадянське суспільство не варто розглядати лише як асоціацію певних інститутів та організацій. При цьому під час розгляду змісту цієї категорії вчений відстоює позицію про те, що громадянське суспільство є станом, режимом мобілізації суспільства для захисту своїх легітимних прав та інтересів [7, с. 43].

**Висновки.** Цілком очевидно, що таке багатогранне явище, як громадянське суспільство, не може бути визначено як політико-правова категорія у межах якоїсь однієї концепції. Саме тому автор є прихильником інтегративного концептуального підходу, який дає можливість визначити низку основних характеристик поняття «громадянське суспільство». Ґрунтуючись на таких міркуваннях, можемо запропонувати авторський підхід до розуміння цієї багатогранної та складної суспільної категорії.

По-перше, варто підтримати ідею про те, що громадянське суспільство є складною системою суспільних відносин, які спрямовані на мобілізацію і захист представниками суспільства своїх приватних та колективних інтересів у всіх сферах суспільного життя. Водночас така ідея потребує доповнення, оскільки ця сфера суспільних відносин також передбачає рівноправну співпрацю між громадянським суспільством і державою, в результаті чого таке суспільство конструктивно впливає на процеси суспільного та державного розвитку.

По-друге, беручи до уваги досвід України останніх років, можемо констатувати, що ефективне громадянське суспільство не завжди потребує чітких інституціоналізованих форм, оскільки поряд із такими формальними його інституціями, як громадські об'єднання та інші, провідне значення у процесах державотворення відіграють інші, менш формалізовані форми суспільної організації – волонтерські рухи, благодійні ініціативи та інші специфічні практики громадськості. Саме тому, окрім формальної інституційної структури, категорія громадянського суспільства повинна охоплювати додаткові форми соціальної організації, які спрямовані на задоволення колективних (суспільних) інтересів.

По-третє, для сприйняття терміна «громадянське суспільство» саме як правової категорії, важливо розуміти, що низка проаналізованих ціннісних характеристик громадянського суспільства є також його конституційно-правовою основою. Серед таких основних ідей варто виокремити свободу самоорганізації, вільний комунікаційний простір, демократію, дієвий механізм реалізації й захисту прав та інтересів особи.

#### Використані джерела

1. Кин Дж. Демократия и гражданское общество / Дж. Кин ; пер. с англ. М. А. Абрамова. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 400 с.
2. Коэн Дж. Л. Гражданское общество и политическая теория / Дж. Л. Коэн, Э. Арато ; пер. с англ. ; под общ. ред. И. И. Мюрберга. – М. : Весь Мир, 2003. — 784 с.
3. Внук-Липинський Э. Социология публичной жизни / Э. Внук-Липинський. – М., 2012. – 536 с.
4. Alexander J. C. The Civil Sphere / J. C. Alexander. – New York, 2006. – 816 p.
5. Ховард М. М. Слабость гражданского общества в посткоммунистической Европе / М. М. Ховард ; пер. с англ. И. Е. Кокарева. – М. : Аспект Пресс, 2009. – 191 с.
6. Селігман А. Б. Ідея громадянського суспільства / А. Б. Селігман ; пер. з англ. О. Камінського. – К., 2000. – 248 с.
7. Скрипнюк О. В. Громадянське суспільство як пріоритетний предмет конституційно-правових досліджень / О. В. Скрипнюк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Юридичні науки. – 2010. – Вип. 25. – С. 40–44.

**Ищук С. І. Громадянське суспільство як політико-правова категорія: сучасні концептуальні підходи**  
Особливістю наукової праці є те, що автор зробив спробу проаналізувати основні концептуальні підходи та проблеми, які існують у сучасних наукових поглядах на питання змісту категорії «громадянське суспіль-

ство». У статті проаналізовано погляди таких авторів, як Дж. Кін, Дж. Коен, Е. Арато, Е. Внук-Липинський, Дж. Александер, М. Ховард, А. Селігман та О. Скрипнюк. У результаті дослідження запропоновано авторські міркування щодо розуміння категорії «громадянське суспільство».

*Ключові слова:* громадянське суспільство, інститути громадянського суспільства, свобода суспільної самоорганізації.

***Ishchuk S. Civil society as a political and legal category: modern conceptual approaches***

The peculiarity of scientific work is that the author attempts to analyze conceptual approaches and problems that exist in contemporary scientific views on questions of the category's «civil society» content. As a result, author made suggestions to understand the category of «civil society» in the field of law.

First of all, the idea that civil society is a complex system of social relations, aimed at mobilizing and protecting the interests of its private and collective interests in all spheres of public life is the focus of civil society. Also, such an idea needs to be supplemented, as this sphere of public relations also involves equal cooperation between civil society and the state, as a result of which such a society has a constructive effect on the processes of social and state development.

Secondly, based on the experience of Ukraine, we can state that an effective civil society does not always require clear institutionalized forms, since, along with such formal institutions as public associations, other less formalized forms of social organization play an important role in the processes of state-building, voluntary movements, charitable initiatives and other specific public practices. That is why, apart from the formal institutional structure, the category of civil society should include additional forms of social organization aimed at satisfying collective (public) interests.

Thirdly, in order to perceive the term «civil society» as a legal category, it is important to understand that a number of analyzed values of civil society are also its constitutional and legal basis. Among the main ideas is the freedom of self-organization, free communication space, democracy, an effective mechanism for the realization and protection of the rights and interests of the individual.

*Key words:* civil society, institutes of civil society, freedom of social self-organization.

УДК 340.1

*Сергій Миколайович Капишкін,  
здобувач відділу теорії держави і права  
Інституту держави і права  
ім. В. М. Корецького НАН України*

## ІДЕЯ ПРАВОЗАКОННОСТІ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

**Постановка проблеми.** Зачатки теорії правової держави у вигляді ідей гуманізму, принципів демократизму, встановлення і збереження свободи, панування права і закону простежуються ще в поглядах передових для свого часу людей: мислителів-філософів, істориків, письменників і юристів Стародавньої Греції, Риму, Індії, Китаю та інших країн. У сучасних умовах демократичного суспільства розвиток українського права пов'язаний із запровадженням ідеї верховенства права і захистом прав людини. У зв'язку з цим виникає гостра необхідність у подальшій розробці питань правозаконності, об'єднання для цього зусиль представників як зарубіжної правової науки, так і вітчизняної юриспруденції.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Світова наукова думка в галузі держави та права кульмінацію переосмислення уявлень про законність пов'язує із сучасним відродженням ідеї правозаконності (*rule of law*). Однак для сучасної української юриспруденції це явище досить нове і внаслідок цього маловивчене. Особливо актуальними для дослідження правозаконності є праці зарубіжних правознавців ліберального напрямку: А. Дайсі, М. Оукшота, Ф. Хайека, у яких правозаконність (*rule of law*) була концептуально розроблена.

У розвиток цього вчення наприкінці XIX – на початку XX ст. зробили свій внесок українські філософи та юристи: М. Драгоманов, М. Палієнко та ін. Серед сучасних українських правознавців проблеми законності в той чи інший спосіб вивчали В. Бабкін, В. Головченко, В. Зенін, М. Козюбра, В. Копейчиков, О. Мироненко, В. Сіренко, В. Цветков, Н. Оніщенко, Ю. Шемшученко тощо.

**Мета статті** полягає у дослідженні ідеї правової законності (принцип верховенства права) та правової держави у їхньому взаємозв'язку.

**Основні результати дослідження.** Як відомо, жодну державу не можна уявити без права, тому залежно від ролі права вона або може бути правовою, або не існуватиме взагалі. Однак реально забезпечити здійснення всіма суб'єктами основних прав людини може лише та держава, для якої це є основною функцією, тобто **правова держава** [1, с. 68].